

Civilutskottets betänkande

1979/80:10

med anledning av motioner om expropriation, m. m.

Motionerna

Utskottet behandlar i detta betänkande motionerna *1979/80:*

169 av Bengt Kindbom m. fl. (c) vari hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att statlig ersättningsmark skall erbjudas markägare som tvingas avstå mark till naturreservat eller motsvarande ändamål,

328 av Lennart Brunander (c) vari hemställs att riksdagen anhåller att regeringen utformar regler dels för hur ersättningsmark skall erbjudas, dels för ett nytt ersättningsystem i enlighet med vad som anförs i motionen,

404 av Lars Werner m. fl. (vpk) vari föreslås att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna

1. att all mark som enligt planläggningsbeslut e. d. avses för samhällsbyggnad skall föras över i kommunal ägo,

2. att enskilt ägda hyreshus successivt bör föras över i kommunal ägo och att en plan för detta snarast bör utarbetas.

1008 av Egon Jacobsson (s) och Roland Sundgren (s) vari hemställs att riksdagen hos regeringen anhåller att expropriationslagstiftningen blir föremål för översyn så att de orimligheter som uppstått undanröjs,

1517 av Per Petersson m. fl. (m) vari hemställs att riksdagen hos regeringen anhåller om förslag till förstärkt rättsskydd för fastighetsägare som utsätts för expropriation,

1838 av Sten Svensson (m) och Karl Leuchovius (m) vari, med hänvisning till motiveringen i motionerna *1979/80:323* och *1978/79:2698*, hemställs att riksdagen

1. beslutar uttala att berörda markägare skall tillerkännas skälig ersättning för det intrång som bildandet av tillfälliga naturreservat medför,

2. beslutar uttala att ersättningsmark skall garanteras berörda markägare vid bildandet av naturreservat eller vid motsvarande former av intrång på enskilt ägd mark.

1899 av Åke Wictorsson m. fl. (s) vari, med hänvisning till motiveringen i motionen *1979/80:1897*, föreslås

1. att möjligheter till expropriation och tvingande upplåtelse införs för allmänhetens fritidsfiske,

2. rätt till expropriation av fiskerätt av fiskevårdsskäl.

Utskottet

I motionen 1979/80:1899 (s) föreslås riksdagen begära förslag till komplettering av ändamålsbestämningarna beträffande *expropriation för fiske m. m.* så att de skall täcka även möjlighet till expropriation för allmänhetens fritidsfiske liksom expropriation av fiskerätt av fiskevårds-skäl.

Förslag till lagändringar i bl. a. dessa avseenden har lagts fram av 1973 års fiskevattenutredning (SOU 1978:75 s. 56 och 241–243). Utredningsförslagen har remissbehandlats och bereds nu i regeringskansliet. De förslag till riksdagen som kan komma att anses påkallade avses läggas fram under nästa riksmöte. Med hänsyn till pågående beredning och utredningsförslagens samband med annan lagstiftning bör en sakprövning av motionsförslagen anstå.

Utskottet noterar att i propositionen 1972:109 (s. 276) framhållits att begreppet friluftsliv omfattar även fritidsfisket. Expropriationsmöjligheter finns redan för allmänhetens friluftsliv.

Genom motionerna 1979/80:169 (c), 328 (c) (delvis) och 1838 (m), yrkandet 2, tas utifrån skilda utgångspunkter upp frågan om *ersättningsmark* skall tillhandahållas markägare som tvingas avstå från eller lida intrång i utnyttjandet av mark.

Utskottet har i december 1979 (CU 1979/80:6 s. 26) vidhållit en tidigare uttalad mening att staten vid expropriation inte skall ha att följa särskilda kompensationsgrunder. Utskottet har inte heller nu anledning att förorda att ersättningsmark skall garanteras vid statliga tvångsförvärv.

En annan fråga är om statliga myndigheter i en förhandlingssituation skall medverka till att anskaffa ersättningsmark. Uttalandena i denna del har tidigare gjorts i fråga om lantbruksmyndigheternas och domänverkets medverkan för att anskaffa ersättningsmark vid förvärv av viss mark för försvarsändamål (prop. 1977/78:65; CU 1977/78:1 y, FöU 1977/78:11). En sådan handlingsfrihet finns också inom de gränser som resp. markförvaltande statlig myndighet i övrigt är bunden av. Därmed torde motionärernas intressen få anses tillgodosedda i rimlig utsträckning. Ett generellt åläggande att statliga myndigheter skall medverka för att anskaffa ersättningsmark vid t. ex. bildande av naturreservat skulle emellertid kunna motverka avsedd tillämpning av naturvårdslagstiftningen m. m.

Förslaget i motionen 1979/80:328 (c) innebär vidare att riksdagen skall begära förslag till nya *ersättningsregler för skogsmark* – ersättningarna föreslås vara återkommande och motsvarande förlorad avkastning. Utgångspunkten är närmast ersättningarna för kraftledningsgator.

Ett motsvarande förslag behandlades i betänkandet 1976/77:23. Utskottet avstyrkte enhälligt detta förslag och anförde att det enligt dess mening var orealistiskt att överväga att bryta den allmänna principen om engångsersättning vid just kraftledningar. Utskottet påpekade att om årliga ersättnings-

belopp infördes skulle de f. ö. såsom knutna till fastigheter, komma att kapitaliseras i överlåtarens hand vid försäljning m. m.

Det finns enligt utskottets mening inte heller nu anledning till andra bedömningar i huvudfrågan. Ett eventuellt syfte att värdesäkra ersättningen vid intrång i skogsmark har helt andra aspekter som inte bör tas upp i ett begränsat sammanhang. Möjligheter finns att genom frivilliga överenskommelser avtala om ersättningsarnas utformning.

Den senast i december 1979 (CU 1979/80:6 s. 26) behandlade frågan om *ersättning* för intrång vid bildandet av *tillfälliga naturreservat* tas åter upp i motionen 1979/80:1838 (m), yrkandet 1. Det föreslås ett uttalande att markägaren skall tillerkännas skälig ersättning. Utskottet har inte funnit anledning frångå den tidigare bedömningen att det inte finns tillräcklig anledning att ändra ersättningsreglerna.

Utöver löseskilling resp. intrångsersättning kan vid expropriation utgå *annan ersättning*. Mot bakgrund av att ersättning genom slutliga avgöranden (Högsta domstolens domar nr DT 30–32 år 1979) tillerkänts bolag för sådan annan skada i form av bortfall av inkomst från byggnadsproduktion på exproprierade fastigheter föreslås i motionen 1979/80:1008 (s) (delvis) en översyn av ersättningsreglerna i denna del. Den då pågående rättstvisten och frågan om en sådan rätt till ersättning för utebliven rörelsevinst var förenlig med de markpolitiska intentionerna har tidigare tagits upp i en interpellation, besvarad av dåvarande bostadsministern den 22 april 1977. I svaret avböjdes principiella uttalanden med hänvisning till att frågan låg under domstols prövning. De avgjorda målen gäller tillämpning av tidigare expropriationslag. Nu gällande lag innehåller emellertid motsvarande bestämmelser.

Även enligt utskottets mening ger tillämpningen av gällande rätt då det gäller ersättning för annan skada än fastighetsvärdet ett resultat som i här aktuella fall knappast kan förenas med grundläggande markpolitiska intentioner. Det finns gällande skillnader mellan de fall när en rörelse som sådan påverkas genom att dess anläggningar exproprieras och det föreliggande fallet där en bedömd framtida byggnadsrätt på egen mark ges ett särskilt värde som medel att tillföra markägaren inkomster genom "vinstgivande exploatering" i en entreprenadverksamhet. En ersättning i här aktuella fall kan också uppfattas som en ersättning för att staten infört mark- och konkurrensvillkoren i bostadslångivningen. Ersättning för vinstmöjligheter som förlorats genom sådana administrativa åtgärder är uppenbart inte befogad – lika litet som en ersättning för att en markägare av gällande plan hindras att använda sin mark på det mest lönsamma sättet. Även med dessa utgångspunkter uppstår dock gränsdragningsproblem. Enligt utskottets mening bör emellertid frågan om lämpligheten av gällande ersättningsregler i denna del ytterligare övervägas och redovisas för riksdagen i förening med därav påkallade förslag.

Förslaget i motionen 1979/80:1517 (m) syftar till att påkalla förslag från regeringens sida om en fast rättspraxis med ettårsfrist för stämning till

domstol – en begränsning av *expropriationstillståndets giltighetstid*.

Frågan om skydd för markägaren mot långvariga expropriationstillstånd togs upp under föregående riksmöte (prop. 1978/79:214. CU 1979/80:2 s. 16–18). Utskottet godtog enhälligt en lösning som innebär att fastighetsägaren kan påkalla enkelt förhandstillträde när den exproprierande fört saken till domstol. I motionen hade hävdats att förhandstillträde skulle kunna påkallas redan när expropriationstillstånd sökts (m), resp. så snart tillstånd getts (c). Utskottsledamöter (c, m) förutsatte i särskilt yttrande bl. a. att utvecklingen följs med största uppmärksamhet och att nya överväganden initieras så snart denna utveckling ger ökad anledning därtill.

Enligt nuvarande praxis sätts fristen för stämning till domstol till i regel ett eller högst två år. Fastighetsägaren kan, ett år efter det tillstånd meddelats, få förkortning av en utsatt frist om han visar att hans olägenhet av att tillståndsfrågan hålls öppen avsevärt har ökat. Bostadsministern har vidare (prop. 1978/79:214 s. 25) uttalat att det kan vara befogat att skärpa kraven på de särskilda skäl som kan utgöra grund för att förlänga en tidsfrist.

Enligt utskottets mening kan beslutet om rätt för fastighetsägaren att påkalla förhandstillträde, nuvarande praxis i fråga om tillståndens giltighetstid och uttalandena för en skärpt praxis vid förlängning anses tillgodose motionärernas syften. Motionsförslaget avstyrks därför.

Det i motionen 1979/80:1008 (s) (delvis) framförda förslaget om en översyn beträffande reglerna om *förtida tillträde* har inte motiverats med skäl som kan föranleda en tillstyrkan.

Förslaget att *planlagd mark och hyreshus förs över i kommunal ägo*, m. m., läggs fram i motionen 1979/80:404 (vpk). Förslaget avstyrks med hänvisning till tidigare ställningstaganden i ämnet.

Utskottet hemställer

1. beträffande *expropriation för fiske m. m.* att riksdagen avslår motionen 1979/80:1899.
2. beträffande *ersättningsmark* att riksdagen avslår motionerna 1979/80:169, 328 i motsvarande del och 1838, yrkandet 2.
3. beträffande *ersättningsregler för skogsmark m. m.* att riksdagen avslår motionen 1979/80:328 i motsvarande del.
4. beträffande *ersättning vid tillfälligt naturreservat* att riksdagen avslår motionen 1979/80:1838, yrkandet 1.
5. beträffande *annan ersättning* att riksdagen med bifall till motionen 1979/80:1008 i motsvarande del som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.
6. beträffande *expropriationstillståndets giltighetstid* att riksdagen avslår motionen 1979/80:1517.
7. beträffande *förtida tillträde* att riksdagen avslår motionen 1979/80:1008 i motsvarande del.

8. beträffande *överförande av mark m. m. i kommunal ägo* att riksdagen avslår motionen 1979/80:404.

Stockholm den 21 februari 1980

På civilutskottets vägnar
PER BERGMAN

Närvarande: Per Bergman (s), Rolf Dahlberg (m), Oskar Lindkvist (s), Lars Henrikson (s), Knut Billing (m), Elvy Olsson (c), Maj-Lis Landberg (s), Bertil Danielsson (m), Birgitta Dahl (s), Sven Eric Åkerfeldt (c), Magnus Persson (s), Bertil Dahln (fp), Kerstin Andersson i Hjärtum (c), Margareta Palmqvist (s) och Kerstin Ekman (fp).

Reservation

Per Bergman, Oskar Lindkvist, Lars Henrikson, Maj-Lis Landberg, Birgitta Dahl, Magnus Persson och Margareta Palmqvist, alla (s), anser att

dels den del av utskottets yttrande på s. 2 som börjar "Förslag till" och slutar "motionsförslagen anstå" bort lyda:

Motionärernas begäran om ett förslag till lagstiftning i angivet syfte måste anses väl motiverat. Frågan har övervägts av 1973 års fiskevattenutredning (SOU 1978:75) och borde ha kunnat beredas för ett avgörande. Det är därför påkallat att riksdagen ställer sig bakom begäran och som sin mening ger regeringen detta till känna.

dels utskottet under I bort hemställa

1. beträffande *expropriation för fiske m. m.* att riksdagen med bifall till motionen 1979/80:1899 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

